

ALKAME KISSASI İLE HÂTÛN DESTÂNI ARASINDA KARŞILAŞTIRMALI BİR DEĞERLENDİRME

Fırat Sevinç

Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi,
İslami İlimler Fakültesi, Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı,
fratsevinc13@gmail.com • <https://orcid.org/0000-0003-3618-5169>

Article Types / Makale Türü

Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi

02/01/2021

Accepted / Kabul Tarihi

29/08/2021

<https://doi.org/10.26791/sarkiat.852353>

ALKAME KISSASI İLE HÂTÛN DESTÂNI ARASINDA KARŞILAŞTIRMALI BİR DEĞERLENDİRME

ÖZ

Türk edebiyatında konusu geçmiş yüzyıllarda yaşanmış bazı olaylara dayanan eserler yer almaktadır. Hâtûn Destânı bunlardan bir tanesidir. Eser eski Anadolu Türkçesiyle kaleme alınan manzum bir dinî hikâyedir. Hâtûn Destânı'nın birden fazla nüshası olup tespit edilen nüshaların günümüz Türkçesine çevrilmiş hâlleri bulunmaktadır.

Hâtûn Destânı'nda Hz. Peygamber zamanında yaşamış Oğlan diye tanıtılan bir şahsın ve annesinin başından geçenler anlatılmaktadır. Bu eserin, konusunu Alkame kıssasından aldığı düşünülmektedir.

Çalışmada Hâtûn Destânı ile Alkame kıssası metin bakımından ele alınmakta, metinler roman ve hikâyede kullanılan değerlendirme ölçütleri kullanılarak karşılaştırılmaktadır. Her iki metin olay örgüsü, şahıs kadrosu, zaman, mekân, dil ve anlatım ile ana düşünce bakımından ele alınmaktadır. Karşılaştırma esnasında manzum dinî hikâye ve kıssa arasında metin türü bakımından teknik bir değerlendirme de yapılmaktadır.

Bu çalışmada amaç Hâtûn Destânı'nın hangi gerçek olaya dayandığını ortaya koymaktır. Ayrıca Alkame Kıssası'nın kurgulama sonucunda manzum dinî hikâyede ne kadar değişikliğe uğradığını ortaya çıkarmak ve manzum dinî hikâye ile kıssanın metin türü bakımından karşılaştırmalı teknik bir değerlendirmesini yapmak diğer amaçlarımızdır.

Anahtar Kelimeler: Hâtûn Destânı, Manzum Dinî Hikâye, Alkame Kıssası, Oğlan, Anne.

A COMPARATIVE EVALUATION BETWEEN ALKAME'S PARABLE AND HÂTÛN'S EPOS

ABSTRACT

In Turkish literature, there are works based on some events in the past centuries. The Hâtûn's Epos is one of them. The work is a religious story in verse written in old Anatolian Turkish. There is more than one copy of the Hâtûn's Epos. Some copies have been translated into Turkish.

In the Hâtûn's Epos, it tells the story of a person introduced as boy who lived in the time of the prophet and his mother. It is thought that this work takes its subject from the Alkame parable.

In the study, the Hâtûn's Epos and the story of Alkame are compared from various perspectives. Both texts are discussed in terms of plot, characters, time, place, language and narration and main idea. During the comparison, a technical evaluation is made between the religious story in verse and the parable in terms of text type.

The aim of this study is to reveal which real event the Hâtûn's Epos is based on. In addition, our other aims are to reveal how much the Alkame parable has changed in the religious story in verse as a result of editing, and to make a comparative technical evaluation.

Keywords: Hâtûn's Epos, Religious Story in Verse, Alkame Parable, Boy, Mother.

GİRİŞ

Edebî eserler şiir ve nesir olmak üzere iki temel biçim üzerinde meydana getirilmektedir.¹ Bu iki biçim daha sonra ele alınan konular, konuların uzunluğu ve anlatım şekilleri bakımından çeşitli kollara ayrılmaktadır. Mesela şiirde bu çeşitlilik konularına göre epik, dramatik, lirik, pastoral, didaktik ve satirik şiir; farklı milletlerin kültürel özelliklerinden ve edebî eğilimlerinden etkilenerek ortaya çıkan biçimsel özelliklere göre gazel, mesnevi, koşma, türkü, sone, terza rima ve serbest şiir gibi şekillerle;² konunun kapsamına ve ifade ediliş tarzının etkinliğine göre ise manzum şiir ve mensur şiir olarak ortaya çıkmaktadır.

Manzum, Arapça “nazm” kelimesinden türeyen bir kelimedir. Nazım vezinli ve kafiyeli sözlerden oluşan metin anlamına gelmektedir. Manzum ise nazmolunmuş, tanzim edilmiş, dizilmiş, düzenlenmiş, sıralanmış³ demektir. Vezni ve kafiyesi olmasına rağmen şiirdeki duygu derecesine ulaşamamış metinlere de manzume denir. Şiir yoluyla hikâyeye anlatma formunu⁴ sağlayan metinlere ise manzum hikâyeye adı verilmektedir.

Manzum hikâyeye, öykü türünden farklı olarak şiir formuyla yazılmaktadır. Bu türde mesaj verme durumu söz konusu olduğu için konu bakımından didaktik şiire yaklaşılmaktadır. Manzum hikâyelerde olay, yer, zaman ve şahıs kadrosu mevcut olup konu olarak sıradan, olağanüstü ya da sosyal olaylar işlenmektedir. Anlatılanların duygusal tonda ifade edildiği manzum hikâyelerde nazım birimi olarak bent, beyit ya da dörtlük kullanılmaktadır. Vezin ve kafiyeye dikkat edilmesine rağmen mısralarda bazen düzensizlikler görülmektedir.

Manzum hikâyeler Türklerin İslamiyet’i kabulünden önce destan adı verilen epik tarzdaki manzum anlatılar olarak bulunmaktadır. Manzum dinî hikâyenin ortaya çıkışı ise Türklerin İslamiyet’i kabul ediş süreciyle başlamaktadır. Moğol istilası sonucu Anadolu’ya göç etmek zorunda kalan Türkler arasındaki ozanlar tarafından bir yandan Dede Korkut hikâyeleri ile Battal Gazi ve Danişmend Gazi gibi destanlar kopuzla söylenerek Türk geleneği devam ettirilmekte; diğer yandan İslam dininin ve İran geleneğinin etkisiyle Ebu Müslim, Hamza ve Ali gibi İslam kahramanlarının rol aldığı kahramanlık hikâyeleri oluşturulmaktadır.⁵ Bu arada Hz. Peygamber’in vefatından sonra Kur’an’ın toplanmasına paralel olarak peygamberin toplanan sözlerinin ve ashabıyla yaşadığı ve sonradan efsaneleşen bazı olayların,⁶ manzum dinî hikâyelerde İslam dinini yaymak ve bu dinin toplumdaki yerini sağlamlaştırmak için kullanıldığı bilinmektedir. Belli belirsiz yoğun bir bilgi girişinin meydana geldiği ve bu bilgilerin manzum dinî hikâyeler yoluyla aktarıldığı bu süreçte, sanat kaygısının aynı derecede olmadığı ancak taşıdıkları dinî inancın bu eserlere edebî bir nitelik kazandırdığı;⁷ cihat olgusunun eriştireceği şehitlik ve gazilik aşamasının ululuğu inancı ve olağanüstü yiğitliklere karşı halkın beslediği hayranlık duygusunun⁸ manzum dinî hikâyeye tarzının oluşmasına zemin hazırladığı görülmektedir. Mehmed Çavuşoğlu bu dönemin ürünlerini manzum dinî destanlar ifadesiyle vermekte, bu dönem ürünlerini kahramanları Hz. Ali ve İbrahim Edhem gibi ünlü sofiler olan, Türk halk kitlelerinin ve yeni Müslüman olmuş yerli ahalinin dini heyecanlarına cevap veren Arap menşeli efsanevi hikâyeler şeklinde tanıtmaktadır.⁹

Manzum dinî hikâyeler konu bakımından çeşitli kısımlara ayrılmaktadır. Satı Kumartaşlıoğlu *Manzum Dinî Hikâyeler* adlı eserinde kesin çizgilere sahip olmamakla birlikte; Hz. Muhammed’i konu alan manzum dinî hikâyeler, diğer peygamberlerle ilgili olan manzum dinî hikâyeler, cenkname tarzında olan manzum

1 - Gıyasettin Aytaş, “Edebî Türlerden Yararlanma”, *Millî Eğitim* 34/169 (2006), 261-275.

2 - Selçuk Çıkla, Şiir ve Hikâyeye Çevresinde Oluşan İki Tür: Manzum Hikâyeye ve Öykü-Şiir”, *Türklük Bilimi Araştırmaları* 25 (Bahar 2009), 53.

3 - Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat* (Ankara: Aydın Kitabevi, 1995), 693.

4 - Şaban Sağlık, “Mehmet Âkif’in Şiirlerindeki Hikâyeye Unsurları”, *Hece (Mehmet Âkif Ersoy Özel Sayısı)* 133 (2008), 363.

5 - M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1980), 252-253.

6 - Erman Artun, *Dinî-Tasavvufî Halk Edebiyatı* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006), 114.

7 - Agah Sırrı Levend, “Dinî Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten C. 20* (1972), 35.

8 - Agah Sırrı Levend, “Divan Edebiyatında Hikâyeye”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten C. 15* (1967), 71.

9 - Mehmed Çavuşoğlu, “Fatih Sultan Mehmed Devrine Kadar Osmanlı Türk Edebî Mahsullerinde Muhtevânın Tekâmülü”, *Kubbealtı Akademi Mecmuası* 11/2 (1982), 39.

dinî hikâyeler, bazı velilerin efsaneleşmiş hayatları ve menkıbelerini konu edinen manzum dinî hikâyeler, öğüt niteliği gösteren manzum dinî hikâyeler ve makteller şeklinde bir sınıflama yapmaktadır.¹⁰ Dinî mevzuların neden manzum hikâye tarzıyla yazıldığı ise Âmil Çelebioğlu tarafından şu şekilde belirtilmektedir:

1. Nâzımın şair oluşu veya bu sahada eser verme arzusu,
2. Tercüme eserlerde askının da manzum oluşu,
3. Talimî konularda manzum yazma geleneğinin mevcudiyeti,
4. Nazire yazma geleneği,
5. Kolay okuma ve ezberleme.¹¹

İhtilafli konularda insanları aydınlatan, kendisine Kur'an'ın ulaştırıldığı bir peygamberin sözü olarak üstünlük arz eden hadisler, aynı zamanda Kur'an'ı herkesten daha iyi anlayan ve ayetlerdeki ilahi maksadın ne olduğunu en iyi bilen Hz. Peygamber'in görüşü olarak da büyük önem taşımaktadır.¹² İslamiyet'in Türkler arasında yayılmaya başlaması sürecinde hadislerle birlikte hadislerin dayandığı kıssaları ve dinî şahsiyetleri konu alan olayların manzum dinî hikâye tarzında anlatılmaya başlandığı görülmektedir. İslami kaynakların direkt olarak çeviri yoluyla verilmesi yerine bunların anlatımında manzum dinî hikâye tarzının benimsenmesi; bir dile ait bir ifade ya da metnin başka bir dile çevrildiğinde, çevrilen ifade ya da metnin aynı duygu derecesine sahip olamaması durumuyla ilgilidir. Ayrıca farklı kültürlerin sahip olduğu edebî geleneklerin, mananın daha ayrıntılı ve anlaşılır şekilde aktarılmasını uygun kılması söz konusudur.

Oluşum döneminde destanlardan etkilenen manzum dinî hikâyelerin şekilsel olarak Arap ve Fars kültürünün hikâye anlatımı ile yazıcılığının etkisinde mesnevi nazım şekli kullanılarak yazıldığı görülmektedir. Mesnevi nazım şeklinin bu dönemdeki dinî eserlerin çevrilmesi ya da adapte edilmesi esnasında Türk edebiyatına kazandırıldığı kabul edilmektedir.¹³ Manzum hikâye tarzında ve mesnevi nazım şekli kullanılarak yazılan Kutadgu Bilig'ten sonra 13. yüzyılda teşekkül devresi başlamış olup 14. ve 15. yüzyıllarda eserlerin yazıya geçirildiği Anadolu Türk edebiyatında¹⁴ Kesik Baş Destanı, Fâtıma Destanı, Güvercin Destanı, Hâtûn Destanı, Veysel Karanî Destanı gibi dinî konulu birçok manzum hikâye tarzındaki eserin mesnevi nazım şekliyle yazıldığı bilinmektedir.

Manzum dinî hikâyeler nüshalarda destan, kıssa ya da hikâye başlığıyla verilmektedir. Şükrü Elçin destan başlığıyla verilmiş eserleri mesnevi nazım şekliyle yazıldığı için divan edebiyatı başlığı altında ele almaktadır.¹⁵ Ancak söz konusu manzum dinî hikâyelerin dil ve üslup açısından divan edebiyatı ürünlerine benzemediği kabul edilmekte; nüshalardaki destan tabirinin günümüz Türkiye Türkçesindeki destan kelimesinin anlamından uzak olduğu için manzum dinî hikâye ifadesinin kullanımının daha uygun olacağı belirtilmektedir.¹⁶ Bu eserlerin müellif tarafından destan şeklinde ifade edilmesinin sebebinin eserde geçen olayların önemli oluşunu vurgulamak ve toplum üzerindeki tesirini göstermek olduğu düşünülmektedir. Çalışmamıza konu olan Hâtûn Destânı isimli manzum dinî hikâye de nüshalarda farklı şekillerde isimlendirilmektedir.

Bu çalışmada Hâtûn Destânı'nın birden fazla nüshası göz önünde bulundurulmaktadır. Daha çok Hâtûn Destânı başlığının kullanıldığı nüshalarda Dâstân-ı Hâtûn, Dâsitân Anasının Gözünü Çıkaran, Anaya Asi Oğlan şeklinde başlıkların kullanıldığı da görülmektedir. Hâtûn Destânı'nın bilinen nüshalarıyla ilgili bilgiler şu şekildedir:

10 - Satı Kumartaşlıoğlu, *Manzum Dinî Hikâyeler –Bir Mecmua Örneğinde-*, (Konya: Palet Yayınları, 2017), 62-64.

11 - Âmil Çelebioğlu, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları* (İstanbul: MEB Yayınları, 1998), 350.

12 - Mehmet Yaşar Kandemir, "Hadis", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1997), 15/27-64.

13 - Kumartaşlıoğlu, *Manzum Dinî Hikâyeler*, 37.

14 - Mustafa Argunşah, *Kirdecî Ali Kesikbaş Destanı* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002), 15.

15 - Şükrü Elçin, *Türk Dilinde Destan Kelimesi ve Mefhumu Halk Edebiyatı Araştırmaları I*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 1997), 33-41.

16 - Kumartaşlıoğlu, *Manzum Dinî Hikâyeler*, 16-17.

a) Amil Çelebioğlu'nun *Hâtûn Destânı* başlığıyla tanıttığı nüshanın müellifi belli olmayıp nüsha 137 beyitten oluşmaktadır.¹⁷

b) Kâzım Köktekin'in yazmış olduğu makalede Hâtûn Destânı'nın 139 beyitten oluştuğu görülmektedir. Bu makalede eserin Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, ASL 60 numarada kayıtlı elyazması nüshanın 1b-16b varakları arasında yer aldığı ifade edilmektedir.¹⁸

c) Lokman Taşkesenlioğlu sunmuş olduğu bir kongre bildirisinde Hâtûn Destânı'nın bir nüshasının Ankara Millî Kütüphane Türkçe Yazmalar koleksiyonunda A-9265 numaralı yazma olarak "Mevlid Hikâyeleri" adıyla kayıtlı olduğunu ve bu nüshanın 131 beyitten oluştuğunu belirtmektedir.¹⁹

d) Mehmet Mahfuz Söylemez tarafından yayınlanan *Dâstân-ı İbrahim Edhem, Dâstân-ı Fatıma, Dâstân-ı Hâtûn* isimli çalışmada eserin farklı bir nüshasından bahsedilmekte, bu çalışmada destanın 137 beyit ve 6 dörtlükten oluştuğu ifade edilmektedir.²⁰

e) Mustafa Fidan tarafından yapılan yüksek lisans çalışmasında eserin bir nüshasının Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'nde BY7890/4 numaralı mecmuada kayıtlı olduğu belirtilmektedir. Bu nüshadaki beyit sayısı 126 olup eserin başlığı *Anaya Asi Oğlan* şeklinde geçmektedir.²¹

f) Diyanet İşleri Başkanlığı Yazma Eserler Kütüphanesi'nde bulunan nüshada 135 beyit mevcuttur. Bu nüsha *Tarih-i Hâlid bin Zeyd* adlı yazmada bulunmaktadır. Müellifi belli değildir. Nüsha üzerine Alper Bahtiyaroğlu'nun bir çalışması bulunmaktadır.²²

g) Emine Gürsoy Naskali tarafından hazırlanan *Vasiyet ve Öğüt* adlı kitabın Satı Kumartaşlıoğlu ve Volkan Marttin tarafından yazılan *Hatun Hikâyesi Örneği İle Manzum Dini Hikâyelerde Öğüt* başlıklı bölümünde Ankara Millî Kütüphane'de bulunan 06 Mil Yz A 3211 demirbaş nolu mecmuaya yer verilmektedir. Çalışmada *Haza Kitab-ı Dastan* başlıklı mecmua kullanılmaktadır.²³

Yukarıda verilen nüshalar bire bir aynı değildir. Nüshalardaki beyitler karşılaştırıldığında farklı kelimelerin kullanımı ve kelimelerin sıralanışı açısından farklılıkların olduğu görülmektedir. Bazı nüshalardaki ilk beyitler bu duruma örnek olarak verilebilir:

Ka'be şehrinde var idi bir gözi kör hâtûn
*Dünyâ virüp âhiret almış satun*²⁴
Ka'bede var idi bir veli hâtûn
*Dünya virüp ahretin almış satun*²⁵
Var-ıdı Ka'be şehrinde bir hâtûn
*Dünyeyi virüp ahret almışdı satun*²⁶

17 - Amil Çelebioğlu, *Türk Edebiyatı'nda Mesnevi (XV. yy. 'a kadar)*, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1999), 99.

18 - Kâzım Köktekin, "Eski Anadolu Türkçesi ile Yazılmış Hatun Destanı ve Dili", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* S. 12 (1999), 2.

19 - Lokman Taşkesenlioğlu, "Mevlitlerin Anonim Bölümlerinden Olan Hâtûn Destanı ve Yeni Tespit Edilen Bir Nüsha Üzerine Değerlendirmeler", *Uluslararası 19 Mayıs Multidisipliner Çalışmalar Kongresi*, ed. Hanhasan oğlu Hasanağa Ramazanlı vd. (Samsun: İksad Yayınevi, 2019), 23.

20 - Mehmet Mahfuz Söylemez, *Dâstân-ı İbrahim Edhem, Dâstân-ı Fatıma, Dâstân-ı Hâtûn*. (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000).

21 - Mustafa Fidan, *Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'ndeki BY7890/4 Numaralı Mecmuanın Transkripsiyonlu Metni ve İncelemesi (75b-145b)* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 61.

22 - Alper Bahtiyaroğlu, "Manzum Bir Halk Hikâyesi: Haza Dâstân Anasının Gözüni Çıkaran (Dil İncelemesi-Metin)" *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi* 6/38 (2019).

23 - Satı Kumartaşlıoğlu – Volkan Marttin, "Hatun Hikâyesi Örneği İle Manzum Dini Hikâyelerde Öğüt", *Vasiyet ve Öğüt*, haz. Emine Gürsoy Naskali, (İstanbul: Libra Yayınları, 2018).

24 - Bahtiyaroğlu, "Haza Dâstân Anasının Gözüni Çıkaran", 1665.

25 - Taşkesenlioğlu, "Mevlitlerin Anonim Bölümlerinden Olan Hâtûn Destanı ve Yeni Tespit Edilen Bir Nüsha Üzerine Değerlendirmeler", 23.

26 - Fidan, "BY7890/4 Numaralı Mecmuanın Transkripsiyonlu Metni ve İncelemesi", 172.

Hâtûn Destânı'nda olayların merkezinde Oğlan diye tanıtılan bir şahıs, Oğlan'ın annesi ve Hz. Peygamber vardır. Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve dört halife destanda ismi geçen diğer şahıslardır. Hâtûn Destânı'nın özeti şu şekildedir: Annesiyle birlikte yaşayan Oğlan gece kötü bir rüya görür. Ertesi gün annesine rüyasında Hz. Peygamber'in kendisinden yüz çevirdiğini ve yüzüne (annesinin) kan bulaştığını anlatır. Annesi bunlara kulak asmamasını, işine gitmesini tembihler. Oğlan rüyanın etkisinde olduğunu ve işe gitmek istemediğini söyler. Annesinin ısrarı üzerine sinirlenen Oğlan, elindeki ekmeği atarak annesinin gözünün çıkmasına sebep olur. Hz. Peygamber anne ve oğulun yaşadığı eve gelir. Oğlanın eli ayağı kesilir. Devenin boynuna asılan Oğlan Ka'be'de gezdirilir. Hz. Peygamber anneden Oğlan'ı affetmesini istemesine rağmen anne affetmez. Daha sonra Hz. Peygamber'in torunları ricacı olur. Bu arada Oğlan ateşe atılır. Oğlunu ateşte yanarken gören Anne, oğlunu kurtarmak için kendini ateşe atar. Ateş, Allah'ın emriyle kuşlar tarafından söndürülür. Oğlan ve annesinin sağlıklarıyla eski görünüşleri Allah tarafından geri verilir. Toplananlara bu olaydan ders çıkarmaları ve ata ile anaya kötü davrananların ahirette sonlarının bu olacağı söylenir.

Hâtûn Destânı genel başlığı altında topladığımız manzum dinî hikâyenin nüshalarındaki konusu Hz. Peygamber'in şu hadisine dayanmaktadır. Bu hadis "Ey Muhacirler! Ey Ensar! Kim karısını annesinden daha üstün tutarsa Allah'ın laneti onun üzerinedir. Onun diğer ibâdet ve iyiliklerinin de kendisine bir faidesi yoktur; kabul olunmaz."²⁷ şeklindedir. Hadis Hz. Peygamber'in ve ölmek üzere olan Alkame isimli gençle annesinin içinde yer aldığı bir kıssayla ilişkilendirilmektedir.

Hadis mutlak manada söz ve konuşma veya sözün çoğalmasına neden olan geçmişte meydana gelmiş veya yeni ortaya çıkmış bir olay, hâdise veya bunu nakletme anlamına gelmektedir.²⁸ Tanımdan da anlaşılacağı üzere Müslümanların nasıl hareket edeceği noktasında bir bilgi kaynağı olan ve hayatımızı kendisine göre şekillendireceğimiz değerler bütünü olarak hadislerin bir yönünün yaşanan olaylarla ilgili olduğu görülmektedir. Bunun bir örneği de Hz. Peygamber'in, Alkame'nin yaşadıkları üzerine söylemiş olduğu hadistir.

Hadisler, kendilerine güvenilmeyen hadis talebelerinin ortaya çıkması ile birlikte râvileri ve rivayetlerinin güvenilir olup olmaması açısından, mahiyet ve muhteva bakımından belli terimlerle değerlendirilmekte;²⁹ sahih, zayıf ve mevzu olma bakımından sınıflandırılmaktadır. Çalışmada Alkame hadisinin sıhhat derecesiyle ilgili bir değerlendirme yapılmamakta, hadisin dayandığı olayla (kıssa) ilgili yazılmış metin ele alınmaktadır. Alkame hadisiyle ilgili kıssa Zehebî'nin (ö. 748/1348) *el-Kebâir* adlı eserinde geçmektedir. Kıssa şu şekilde rivayet edilmektedir:

"Alkame adında bir genç vardı. Namaz kılarak, oruç tutarak ve sadaka vererek Allah'a ibadet etmede çok gayretli biriydi. Bir gün çok şiddetli bir hastalığa tutuldu ve hastalığı gitgide arttı. Alkame, hanımını Resulullah'ın (s.a.v) yanına göndererek -eşim çok hasta, neredeyse ruhunu teslim etmek üzere- demesini söyledi. Hanımı geldi ve Resulullah'a (s.a.v) kocasının durumunu anlattı. Resulullah (s.a.v) Bilal, Suheyb ve Ammar'ı (r.a) yanına çağırarak -Alkame'nin yanına gidin ve şehadeti telkin edin- dedi. Onlar hep birlikte Alkame'nin (r.a) yanına gittiler. Alkame can çekişiyordu. Hepsî -ey Alkame La ilahe illallah de- diyorlardı. Ancak onun bir türlü dili buna dönmüyordu. Dilinin buna dönmediğini gördüklerinde Resulullah'a bunu bildirmesi için birisini yolladılar. Nebi (s.a.v) -Alkame'nin hayatta olan anne veya babası var mı- diye sordu. Bazı sahabeler

27 - Bu hadis kaynaklarda aynı olmayıp genel olarak yukarıdaki gibi aktarılmaktadır. Ahmed b. Hanbel Müsned'de, İbnü'l-Cevzî ise el-Mevduât adlı eserinde bu hadisin zayıf ve uydurma olduğunu belirtmektedir. Hadisin yer aldığı kaynaklar için bakınız: Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, nşr. Müessesetu'r-Risâle (Beyrut: 2001), 32/152-155, (No. 19411). ; Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali b. Musa el-Hüsrevcerdî el-Horasanî Ebu Bekir el-Beyhakî, Şuabu'l-imân, nşr. Mektebetu'r-Rüşd (Riyad: 2003), 10/290, (No. 7508). ; Beyhakî, *Delâilu'n-nübuvve*, Daru'l-Kutubu'l-İlmiye (Beyrut: h.1405), 6/205. ; (Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehabî, *el-Kebâir*, nşr. Muhammed Abdürrezzak Hamza (Beyrut: 2006), 44-45. ; Ebü'l-Leys İmâmü'l-hüdâ Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm es-Semerkindî, *Tenbihu'l-gâfilîn*, nşr. Mektebetu'l-İman (Mansura: 1998), 583. ; Abdülkerim b. Muhammed b. Abdülkerim Ebu'l-Kasım er-Râfî el-Kazvînî, *et-Tedvîn fî ahbâri Kazvîn*, nşr. Daru'l-Kutubu'l-İlmiye (Beyrut: 1987), 2, 369. ; Ebu Cafer Muhammed b. Amr b. Musa b. Hammad el-Ukeylî el-Mekkî, *ed-Duafau'l-kebîr*, nşr. Daru'l-Kutubu'l-İlmiye (Beyrut: 2014), 3/461. ; Abdurrahman b. Ali b. Muhammed b. Ali b. el-Cevzî, *el-Mevduât*, el-Mektebetu's-Selefiye (Kahire: 1966), 3/87. ; Muhammed b. Cafer b. Muhammed b. Sehl el-Harâîti es-Samirrâî, *Mesâviu'l-ahlâk ve mezmumiha*, Mektebetu's-Sevda (Cidde: 1992), 251.

28 - Ali Kuzudişli, "Hadis Terimi Hakkında", *Hadis Tetkikleri Dergisi* 11/1 (2013), 160.

29 - Kandemir, "Hadis", 15/36.

-babası öldü ancak yaşlı bir annesi var- dediler. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v), birisini Alkame'nin annesine göndererek -ona de ki eğer Resulullah'ın (s.a.v) yanına kadar yürümeye gücü yetiyorsa gelsin, yok gelemiyorsan Resulullah senin yanına gelecektir- diye buyurdu. Gönderilen kişi bunun üzerine hemen Alkame'nin (r.a) annesinin yanına gitti ve Resulullah'ın söylediklerini aktardı. Kadın -canım onun canına feda olsun, onun ayağına gitmek bana düşer- dedi ve bastonunu alarak Resulullah'ın (s.a.v) yanına geldi ve ona selam verdi. Nebi (s.a.v) ona -bana doğruları söyle, eğer yalan söylersen Allah'tan bana vahiy gelir- dedi ve -oğlun Alkame nasıl biriydi- diye sordu. -Ey Allah'ın resulü, o çok namaz kılar, çok oruç tutar ve çok sadaka verirdi- diye cevap verdi. Bu sefer Resulullah (s.a.v) -peki, aranız nasıldı- diye sordu. Kadın -ey Allah'ın resulü, ben ona dargın ve kızgıyım- dedi. Resulullah (s.a.v) -hangi sebepten ötürü- diye sordu. Kadın -o hanımını bana tercih etti, bana asilik yapardı- dedi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v) -annesinin kızgınlığı onun kelime-i tevhidi söylemesine mani oluyor- dedi. Ardından Bilal'e (r.a) -ey Bilal! Git ve çokça odun topla- dedi. Kadın -ey Allah'ın resulü odunları ne yapacaksın- diye sordu. Resulullah (s.a.v) -onu senin önünde yakacağım- dedi. Resulullah'ın bu sözleri üzerine kadın -ey Allah'ın Resulü, siz onu benim gözümün önünde yakarsınız da kalbim buna nasıl tahammül eder- dedi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v) ona -ey Alkame'nin annesi, Allah'ın azabı çok daha şiddetli ve ebedîdir, eğer Allah teala'nın onu bağışlaması seni sevindirecekse ondan razı ol, nefsimi kudret elinde bulunduran Allah'a yeminle söylüyorum ki sen ona kızgın ve dargın olduğun müddetçe kıldığın namazların, tuttuğu oruçların kendisine bir faydası olmayacaktır- diye buyurdu. Kadın -ey Allah'ın elçisi Allah'ı, onun peygamberini ve beni buraya getirenleri şahit tutuyorum ki oğlum Alkame'den razı oldum- dedi. Resulullah (s.a.v) Bilal'e (r.a) dönerek -ey Bilal git bak bakalım Alkame la ilahe illallah, diyebiliyor mu? Belki Alkame'nin annesi Resulullah'tan (s.a.v.) haya ettiği için oğlumdan razı oldum demiştir- buyurdu. Hz. Bilal (r.a) gidip Alkame'nin kapısına vardığında içeriden Alkame'nin la ilahe illallah diye kelime-i tevhid getirdiğini duydu. Sonra içeri girip odadakilere -annesinin dargın olması Alkame'nin dilini bağlamıştı, kelime-i şهادeti söyleyemiyordu, annesinin ondan razı olması dilindeki bağı çözdü- dedi. Alkame o gün vefat etti. Resulullah (s.a.v) Alkame'nin (r.a) evine gelerek yıkanmasını ve kefenlenmesini emretti. Namazını kıldırdı ve defnine katıldı. Ardından Alkame'nin mezarının yanında ayağa kalkarak insanlara şöyle hitap etti. -Ey Muhacir ve Ensar! Kim karısını annesine tercih ederse Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti onun üzerine olur. Kıyamet günü Allah onun ne tövbesini ne de mazeretini kabul eder. Ancak Allah'a tövbe eder, annesine iyi davranır ve onun rızasını gözetirse işte o zaman Allah'ın rızası annenin rızasındadır. Allah'ın öfkesi ise annenin öfke duyduğu kişi üzerindedir. Allah'tan bizi anne-babanın rızasını kazanmaya muvaffak kılmasını ve onların öfkesinden de uzak durabilmeyi nasip etsin. Şüphesiz o çok kerim, rauf ve rahimdir.”³⁰

Edebî metinlerin en önemli özelliklerinden biri kurmaca olmalarıdır.³¹ Bir şair ya da yazar, hayatı kendi dünyasında “yazma süreci”nde yeniden tanzim etmektedir. Edebî eser bu süreçte oluşmaktadır.³² Edebî metinler diğer sanat eserleri gibi yaşanan, düşünülen ve tasarlanan gerçekliği; eserin ortaya konulduğu dönemin zihniyeti, zevki ve anlayışından hareketle yorumlayıp dönüştürerek insana ait bir özelliği somut biçimde ifade etmektedir.³³ Buna göre şiirin gerçeklikten uzak olması düşünülemez. Hele manzum hikâye söz konusuysa metinde anlatılanların gerçekle örtüşmesi ihtimali yükselmektedir. Ancak sanatçının dehasını gösterme amacı söz konusu olduğundan metinde çeşitli hayallerin ve kurmacaların olması kaçınılmazdır. Bütün bu hususlar göz önüne alındığında hadisin dayandığı kıssa ile Hâtûn Destânı genel başlıklı manzum dinî hikâye arasında benzerlikler ve farklılıklar ortaya çıkmaktadır.

Söz konusu hadisin dayandığı kıssa ile Hâtûn Destânı arasında karşılaştırılmalı bir değerlendirme yapılabilmesi için her iki metinde kullanılabilir değerlendirme ölçütlerine ihtiyaç vardır. Bu münasebetle roman ve hikâyelerde kullanılan olay, kişiler, zaman, mekân, dil-anlatım ve ana düşünce başlıklarından oluşan değerlendirme kriterleri üzerinden hareket edilmektedir.

30 - Zehebî, *el-Kebâir*, 45-46.

31 - İbrahim Kavaz, “Tarihselcilik Anlayışı ve Tarihi Romanlarda Gerçeklik Üzerine Bir Değerlendirme”, *Bilig* S. 63 (Güz 2012), 101.

32 - Sefa Yüce, “Edebiyatta Gerçekçilik ve Alımlama Estetiği”, *Söylem Filoloji Dergisi* 1/2 (Aralık 2016), 108.

33 - Şerif Aktaş, “Edebî Metin ve Özellikleri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* S. 39 (2009), 195.

1. OLAY ÖRGÜSÜ

Olay örgüsü incelemesinde metinde geçen olaylar neden-sonuç ilişkisi çerçevesinde ele alınmaktadır. Olaylar bütününe olay örgüsü ya da olay zinciri adı verilmektedir. Asıl olayın akışı esnasında meydana gelen çatallaşmalar sonucunda küçük olaylar meydana gelmektedir. Bunlar da zincirin halkalarına benzetilerek olay halkası adını almaktadır. Oluşan olayların bir zincirin halkaları gibi birbirine organik olarak bağlı olduğu kabul edilmektedir. Buna göre hadisin dayalı olduğu kıssada olay örgüsü (ana olay) Alkame'nin hastalanması ve sonrasında vefat etmesinden ibarettir. Alkame'nin hanımının Hz. Peygamber'in yanına gelip bu durumu haber vermesi, Hz. Peygamber'in Bilal, Ammar ve Suheyb'i Alkame'nin durumunu öğrenmek için göndermesi, durumun tespitinden sonra Alkame'nin annesinin Hz. Peygamber'in yanına gelmesi, Anne'nin Alkame'yi affetmesi ve Alkame'nin vefat etmesi olay halkaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Olay örgüsünün bu şekilde ele alınması tek zincirli olay örgüsü tekniğine göre yapılan bir değerlendirmedir. Çok zincirli olay örgüsüne göre bir değerlendirme yapıldığında olay halkalarına bağlı daha küçük olayların ortaya çıktığı görülmektedir. Sahabelerin Alkame'nin yanına gelerek şehadeti telkin etmesi, Hz. Peygamber'in Bilal'e Alkame'nin yakılması için emir vermesi ve Bilal'in Alkame'nin durumunu kontrol etmek için tekrar onun yanına gitmesi gibi olaylar, olay halkalarına bağlı olarak gelişen diğer küçük olaylardır.

Hâtûn Destânı'nın nüshalarına bakıldığında olay örgüsü, tek zincirli olay örgüsü inceleme metoduna göre Oğlan'ın kötü bir rüya görmesi, gördüğü kötü rüyanın etkisiyle annesi ile tartışıp onun gözünün çıkmasına sebep olması, Mustafa'nın (Hz. Peygamber s.a.v) ve dört halifenin olay üzerine Anne'nin yanına gelmesi, eli ayağı kesildikten sonra Oğlan'ın devenin boynuna asılarak Ka'be'de gezdirilmesi, Oğlan'ın ateşe atılmaması için Hz. Peygamber'in Anne'den Oğlan'ı affetmesini istemesi, Anne'nin af talebini reddetmesi, Oğlan'ın atılacağı ateşin hazırlanması, Hz. Hasan ve Hüseyin'in Anne'den Oğlan için ricacı olması, Anne'nin ateşte yanan oğlunu kurtarmak için kendini ateşe atması, ateşin Allah'ın emriyle kuşlar tarafından söndürülmesi ve Anne ile Oğlan'ın yine Allah'ın emriyle eski sağlıklarına kavuşmaları şeklinde sıralanmaktadır.

Edebî metinlerin kurmaca özelliğiyle oluşturulması, hadisin dayandığı kıssa ile nüshalardaki olayların birebir uyuşmasını engellemektedir. Ancak çok zincirli olay örgüsü inceleme metoduyla hareket edildiğinde olay halkalarına bağlı olarak meydana gelen çatallaşmalarda benzerlikler daha net ortaya çıkmaktadır. Mesela kıssada Alkame'nin ateşe atılacağı belirtilmesi ile “Oğlanı şimdi oda yakalar / Münâfiklar dört yaneden bakalar;³⁴ Oğlanını şimdi oda yakalar / Münâfiklar ‘ibretine bakalar;³⁵ Oğlanını şimdi oda yakalar / Münâfiklar dört yanadan bakalar”³⁶ şeklindeki beyit birimlerinin birebir örtüştüğü görülmektedir. Başka bir örnek verilecek olursa kıssada Anne kalbinin, evladının yanması durumuna tahammül edemeyeceği ifadesi ile “Kankı ana oğlunu oda yaka / Kendi ırakdan ibret-ile baka;³⁷ Kangı ana oğlunu oda yaka / Karşısında durup ol ana baka”³⁸ beyitleri arasında anlam ve söz birliği vardır. Olay halkalarının çatallaşması sonucu bu manada meydana gelen benzerliklerle ilgili başka örnekler de mevcuttur.

2. ŞAHIS KADROSU

Metin incelemelerinde metnin ele alındığı başlıklardan biri de şahıs kadrosudur. Şahıs kadrosu karakter ve tip bakımından incelenmektedir. Kendine özgü yanları ve bireysel özellikleri olan şahıslara karakter denir. Tip ise toplum içerisinde her zaman görülebilen, belli bir özelliği olmayan kişilerdir. Kurgusal metinlerde anlatıcı, olayları şahıslar üzerinden aktarmak durumundadır. Metinde meydana gelen olayların başlamasını, sürdürebilirliğini ve nihayete ermesini sağlayan unsur şahıslardır. Anlatıcı, şahıslar vasıtasıyla olaylara dair hareket, merak duygusu ve heyecan gibi durumların oluşmasını sağlamaktadır.

34 - Taşkesenlioğlu, “Mevlitlerin Anonim Bölümlerinden Olan Hâtûn Destanı ve Yeni Tespit Edilen Bir Nüsha Üzerine Değerlendirmeler”, 27.

35 - Bahtiyaroğlu, “Haza Dâstân Anasının Gözüni Çıkararı”, 1669.

36 - Köktekin, “Eski Anadolu Türkçesi ile Yazılmış Hatun Destanı ve Dili”, 12.

37 - Fidan, “BY7890/4 Numaralı Mecmuanın Transkripsiyonlu Metni ve İncelemesi”, 185.

38 - Köktekin, “Eski Anadolu Türkçesi ile Yazılmış Hatun Destanı ve Dili”, 16.

Hâtûn Destânı ve çalışmaya konu olan kıssada Hz. Peygamber ve Anne dışında karakter tanımına uya-
cak bir şahıs bulunmamaktadır. Hz. Peygamber karakter olarak her iki metinde de ilk olay sonrasında
meydana gelen diğer olayları yönlendirmektedir. Anne ise fedakârlık özelliğiyle görülmektedir. Metinlerde
şahısların fiziksel durumları üzerinde durulmamakta, şahısların manevi durumlarına dair kısa bilgiler su-
nılmaktadır. İçsel arayışlar ve inanç mefhumu ön plana çıkarılıp şahısların doğruyu bulma çabası gözetil-
mekte, şahısların başına gelen olaylar üzerinden dış unsurlara (okuyucular-işitenler) doğrunun yapılması
yönünde mesajlar verilmektedir. Hâtûn Destânı'nda meydana getirilen düşünce çatışmaları olaya merak
algısını katmaktadır. Ancak bu algı kıssada hafif düzeydedir.

Metinlerde Hz. Peygamber ve Anne karakter olarak, diğer şahıslar ise tip olarak görülmektedir. Bu ka-
rakter ve tipler aşağıdaki başlıklarda metinlerdeki yansımaları üzerinden ele alınmaktadır.

2.1. ANNE (HÂTÛN)

Hâtûn kelimesi kadın kelimesinin ilk hâlidir. Eski Türklerde kağanın eşine “katun veya hatun” denmiştir.
Hatunlar kağanın yanında devleti idare etmektedir.³⁹ Orhun Yazıtları'nda geçen “Türk halkı yok olmasın
diye, halk olsun diye, babam İleriş Hakanı (ve) annem İlbilge Hatunu göğün tepesinden tutup (daha)
yükseğe kaldırmışlar”⁴⁰ ifadesi geçmektedir. Türk toplumunda babadan sonra evin reisi anne olarak kabul
edilmekte, kadınlar erkekler gibi mal mülk sahibi olabilmektedir. Eski dönemlerde boşama hakkı başka
devletlerde sadece erkekte iken Türklerde kadınların da kocalarını boşama hakkı vardır. Bütün bunlar Türk-
lerde kadına verilen değeri göstermektedir.

Kadına değer verme durumu Türklerin İslamiyeti kabul etmesiyle pekişmektedir. Hz. Peygamber'in ka-
dınlara, davranışları ve sözleriyle verdiği önemi gören Türklerin kadınlara olan saygısı daha da artmaktadır.
Kadının öz varlığına duyulan bu saygı annelik makamına da duyulmakta, annelik Türk toplumunda en fa-
ziletli, en yüce ve en hayırlı manevi makamlardan biri olarak kabul edilmektedir. Bu durum Hâtûn Destânı
adlı manzum dinî hikâyede ve kıssada açık bir şekilde görülmektedir.

Hâtûn Destânı'ndaki Anne karakteri ilk beyitlerde dinî yönüyle ön plana çıkarılmaktadır. Ahirete önem
veren, namazını vaktinde kılan, kimsenin aybını söylemeyen ve Hızır ile İlyas'ın bile katına geldiği biri
olarak gösterilmektedir. Anne, gözünün çıkmasından sonra sertleşmektedir. Burada annelik duygusunun ne
kadar hassas, kutsal ve incitilmemesi gereken bir duygu olduğu belirtilmekte, Anne karakteri üzerinden iç-
sel bir çatışma yürütülerek merak unsuru oluşturulmaktadır. Hz. Peygamber'in Oğlan için Anne'den af iste-
mesini Anne reddetmektedir. Burada Anne'nin merhametinin Allah'ın rahmet ve merhametinin bir damlası
ve yeryüzündeki bir örneği olduğu belirtilmekte, Anne'nin bağışlamasının gerçekleşmesi için öncelikle Al-
lah'ın bağışlamasının gerçekleşmesi gerektiği mesajı verilmektedir. Maddi hayatın kanunlarından biri olan
mücadele olgusu gereği ve ilahi hikmetlerin ne zaman ortaya çıkacağı bilinciyle hareket eden Hz. Hasan
ve Hüseyin, Anne'den oğlunu affetmesi için ricacı olmaktadır. Anne Hz. Hasan ve Hüseyin'i kıramayarak
oğlunu görmekte, oğlunun ateşte yandığını görünce kendini ateşe atmaktadır. Burada annenin kendini ateşe
atması annenin bir karakter olarak nitelendirilmesini sağlamaktadır.

Kıssaya bakıldığında Anne'nin bir karakter özelliği gösterişi Hz. Peygamber'le buluştuktan sonra gö-
rülür. Hz. Peygamber, Anne'den oğlunu (Alkame) affetmesini istemekte, bunu yapmaması hâlinde
Alkame'nin yakılacağını söylemektedir. Anne bunu duyunca yaşadığı bütün acıları bir kenara bırakmakta
ve Alkame'yi affetmektedir. Bu durum kıssada annenin karakter olmasını sağlamakta, Anne karakteriyle
İslam'da annelik makamının yüceliği vurgulanmaktadır. Alkame ölüm döşegindeyken annesi onu affetme-
diği için ne kelime-i şehâdet getirebilmekte ne de huzur içinde can verebilmektedir. Ayrıca anneye karşı
gelmenin ve zulmetmenin Allah'a karşı gelmek anlamında olduğu vurgusu yapılmaktadır.

39 - Hüseyin Namık Orkun, *Eski Türk Yazıtları*, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1994), 34.

40 - Talat Tekin, *Orhun Yazıtları*, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2010), 27.

2.2. HZ. PEYGAMBER

Hâtûn Destânı'nda Hz. Peygamber, Anne'nin gözünü kaybetmesiyle ortaya çıkmakta, bir yandan anneyi teselli ederken bir yandan da olaylara yön vermektedir. Anneden oğlunu affetmesini istemekte, af çıkmayınca cezai süreci başlatmaktadır. Hz. Hasan ve Hüseyin'i oğlunu affetmesi için Anne'ye göndermekte, ateşteki Anne ve oğlunun ateşten kurtulması için Allah'a dua etmektedir. Bu sürecin hepsi Hz. Peygamber'in yönlendirmesiyle gerçekleşmektedir. Hz. Peygamber olayların akışını sağladığı için Hâtûn Destânı'nda karakter olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hadisler Hz. Peygamber'in söylemiş olduğu sözlerdir. Genel itibariyle toplumda yaşanan gelişmelere dayalı olarak ortaya çıkmaktadır. Hadislerin toplanması esnasında hadisin hangi duruma ya da olaya dayalı olarak ortaya çıktığına dair tespitlerin yapıldığı bilinmektedir. Tespit edilen durum ya da olaylar kıssalar şeklinde yazıldığından günümüze kadar gelmektedir. Bu münasebetle Hz. Peygamber'in hadislerinin dayandığı olay ve durumları anlatan kıssaların merkezinde Hz. Peygamber'in olduğu rahatlıkla ifade edilmektedir.

Kıssayla ilgili metin boyutunda bir değerlendirme yapıldığında Hz. Peygamber'in karakter olduğu görülmektedir. Alkame'nin hanımının Alkame'nin hastalığından dolayı Hz. Peygamber'in yanına gelmesi, durumu kontrol etmek üzere bazı sahabelerin Alkame'nin yanına gönderilmesi, Alkame'nin annesiyle Hz. Peygamber'in görüşmesi ve durumun özeti mahiyetinde olan hadisin Hz. Peygamber tarafından söylenmesi bütün olayların merkezinde Hz. Peygamber'in olduğunu ve olayları yönlendirdiğini göstermektedir.

2.3. OĞLAN (ALKAME)

Hâtûn Destânı'nda Oğlan kendisine özgü yönleri olan bir birey olarak görülmemektedir. Dolayısıyla tiptir. Destanın başında bazı fiziki özellikleri ve yaptığı işler bakımından tanıtılmakta, annesinin gözünün çıkmasına sebep olmasından sonra kendisine bazı cezai müeyyideler uygulanmaktadır. Eli ayağı kesilmekte ve ateşe atılmaktadır. Oğlanın bu cezalara karşı bir tepkisi yoktur. Bu durum yaptığı işten dolayı haksız olduğunu ve uygulanan cezalara teslimiyet gösterdiğini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda Alkame üzerinden, uygulanan müeyyidelerin meşru olduğu mesajı da verilmektedir.

Kıssada Alkame'nin, annesinden tek beklentisi annesinin kendisini affetmesidir. Bu beklenti ahiret inancıyla ilgilidir. Annesi onu affetmedikçe cennete giremeyeceğini düşünmektedir. Alkame'nin bilinçaltındaki İslam dininde anneye ve annelik duygusuna kazandırılmış olan kutsiyetle ilgili düşünce onu bu şekilde hareket etmeye zorlamaktadır. Bu aynı zamanda toplumun kadına olan bakış açısını da ortaya koymakta, Oğlan üzerinden kadına nasıl davranılması gerektiği belirtilmektedir.

2.4. DÖRT HALİFE, HZ. HASAN VE HÜSEYİN, BİLAL-SUHEYB-AMMAR, ALKAME'NİN EŞİ

Bu şahıslar Hâtûn Destânı'nda ve kıssada tip (yardımcı tip) olarak görev almaktadır. Metin incelemelerinde tipler bireysel özelliklere sahip olmayıp tek bir özelliğiyle görülmektedir. Dört halifenin Hâtûn Destânı'nda tip bakımından özelliği Hz. Peygamber'e sadakatle eşlik etmeleridir. Onunla birlikte Anne'yi ziyarete gelmekte ve durumun düzelmesi için Allah'a dua etmektedirler. Olaylara müdahaleleri söz konusu değildir.

Mustafâ dört yar-ıla hem geldiler
Hâtûnun ahvâlin görüp sordular⁴¹
Alî Ömer Osman Resûlün buyrugını
Hak sözüün sever buyurmaz ayrugını⁴²
Ebubekir Ömer Osman hem Alî
Mustafâ bile agladılar ol dört velî⁴³

41 - Köktekin, "Eski Anadolu Türkçesi ile Yazılmış Hatun Destanı ve Dili", 10.

42 - Taşkesenlioğlu, "Mevlitlerin Anonim Bölümlerinden Olan Hâtûn Destanı ve Yeni Tespit Edilen Bir Nüsha Üzerine Değerlendirmeler", 26.

43 - Taşkesenlioğlu, "Mevlitlerin Anonim Bölümlerinden Olan Hâtûn Destanı ve Yeni Tespit Edilen Bir Nüsha Üzerine Değerlendirmeler", 29.

Hız. Ali Hâtûn Destânı'nda maddi işlerin icra edilmesi yönüyle diğler üç halifeden ayrılmaktadır. Hız. Peygamber bazı işlerin yapılması için Hız. Ali'yi görevlendirmektedir. Hız. Ali Oğlan'ın yakılacağı ateşi hazırlatmakta ve Oğlan'ı ateşin yakılacağı yere getirtmektedir.

*Ali buyurdu odın getürdiler
Her birisi bir kucak getürdiler⁴⁴
Ali buyurdu o dem getürdiler
Ol odun ortasına yaturdular⁴⁵
Dört yanadan neftleri bir urdular
Ali emr itdi oda neft urdular⁴⁶*

Hız. Hasan ve Hüseyin dört halifeye göre daha aktiftir. Sadakat ve merhamet yönleriyle görülmektedirler. Onlar Hâtûn Destânı'ndaki Oğlan'ın arkadaşlarıdır. Oğlan'ın yakılacağını duyunca Anne'den Oğlan'ı affetmesi için ricacı olmaktadırlar.

Kıssada Hız. Peygamber'in yanında görülen ve onun verdiği görevi yerine getirenler Bilal, Suheyb ve Ammar'dır. Hâtûn Destânı'nda bu sahabelerin yerine dört halifeye yer verilmesi dört halifeye duyulan hürmeti ve verilen önemi belirtmek içindir. Bilal, Suheyb ve Ammar Hız. Peygamber'in emriyle Alkame'nin durumunu öğrenmeye gitmektedirler. Ateşin hazırlanması görevi ise Bilal'e verilmektedir.

Alkame'nin eşine sadece kıssada yer verilmektedir. Eşinin kıssadaki tek rolü Hız. Peygamber'e Alkame'nin hastalığını bildirmektir. Alkame'nin eşi kıssada bunun haricinde başka bir şekilde görülmediği için dekoratif bir unsurdan ibarettir.

3. MEKÂN

Olaya dayalı metinlerde vakanın mekândan bağımsız olarak ortaya çıkması mümkün değildir. Mekânın hiçbir şekilde belli olmadığı olaya dayalı metinlerde bile belirsiz mekân durumu söz konusudur. Mekân olayın meydana gelebileceği, şahısların içinde yaşayabilecekleri ve kendi varlıklarını hissedebilecekleri bir yerdir. Şahıslara çevreyi algılama şekli, ruhsal ve ekonomik durum gibi edinimler sağlamaktadır. Aynı zamanda şahısların çevresini, algılayış şekillerini ve çevredekilerin ruh durumuyula karakterlerini etkilemektedir.⁴⁷

Hâtûn Destânı'nın bilinen bütün nüshalarının ilk beytinde "Ka'be'de ya da Ka'be şehrinde" şeklinde mekân ismi mevcuttur. Manzum dinî hikâyenin daha ilk beytinde Ka'be isminin verilmesi anlatılacak olayların kutsal yönünü ve olaya önem verilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Ka'be bilindiği gibi küçük bir alana sahip olup Mekke şehrinde yer almaktadır. Yazarın, mekânı Mekke olarak değil de "Ka'be şehri" olarak belirtmesinde insanların inanç mefhumuyla ilgili olan merak unsurunu uyandırması isteği söz konusudur. Bunun yanında "Ka'be şehri" kullanımının sosyolojik olarak değerlendirilmesi de gerekmektedir. Ka'be dünyada eski tarihlerden beri insanların inanç maksadıyla ve ekonomik bakımdan sık sık uğradığı yerlerden biridir. Kurulan pazarlar ve ticari faaliyetler Ka'be ve çevresinde şekillenmektedir. Bundan dolayı Ka'be'nin de içinde bulunduğu Mekke ifade edilirken "Ka'be şehri" diye belirtilmektedir. Hâtûn Destânı'nda da "Ka'be şehri" ifadesi kullanılırken belirtilen hususlar göz önünde bulundurulmaktadır.

Hâtûn Destânı'nın başında "Ka'be şehri" ifadesi kullanılarak olayların akışına ve kişilerin özelliklerine yön verilmektedir. Olayların kutsal bir çerçevede gelişmesi zorunlu bir duruma gelmekte, kişilerin de buna paralel olarak davranış sergilemesi durumu ortaya çıkmaktadır.

Manzum hikâyede Ka'be açık mekân olarak kabul edilmektedir. Mekânın anlatımı, tasviri ya da betimlemesiyle ilgili bir beyit hemen hemen yoktur. Açık mekânın kullanılmasından dolayı Hâtûn Destânı'nda

44 - Bahtiyaroğlu, "Haza Dâstân Anasının Gözüni Çıkarın", 1669.

45 - Fidan, "BY7890/4 Numaralı Mecmuanın Transkripsiyonlu Metni ve İncelemesi", 181.

46 - Köktekin, "Eski Anadolu Türkçesi ile Yazılmış Hatun Destanı ve Dili", 13.

47 - Mehmet Narlı, "Romanda Zaman ve Mekân Kavramları", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/7 (2002), 98-100.

olayların sıkışması söz konusu değildir. Olay akıcılığından dolayı kapalı mekânların kullanıldığı hikâyelerdeki gibi mekân betimlemelerine başvurulmamaktadır.

Hadisin dayalı olduğu kıssada mekân olarak ismi verilen bir yer yoktur. Fakat mekânın açık bir mekân olduğu bellidir. Olaylar akışkandır. Zincirleme olarak devam etmektedir. Hz. Peygamber kıssasının bitiminde, hadisin başlangıcında “Ey Muhacir ve Ensar!” diye seslenmektedir. “Ensar” Medineli Müslümanlara, “muhacir” ise Mekke’den Medine’ye hicret eden Müslümanlara ait bir terimdir. Bu münasebetle kıssadaki olayların Mekkeli ve Medineli Müslümanların bir arada bulunduğu bir mekânda geçtiği belirtilmektedir.

4. ZAMAN

Zamanın bilinen iki boyutu vardır. Birincisi akreple yelkovanın dönüşüyle belirlenen zamandır. İkincisi ise zamansızlık olup aynı anı yaşama durumudur. İkinci zamanda ancak maddenin değişimi ya da olgunlaşması söz konusudur. Buna ruhla ilgili zaman da denmektedir. Kurmaca metinlerde kullanılan zaman ruhi zamandır. Fakat algılanan zaman birinci boyuttaki zaman gibidir.

Yaşanılan hayatta gelişen bütün olaylar zamandan bağımsız olmadığı gibi kurmaca metinlerde gelişen olaylar da zamandan bağımsız olamaz. Kurmaca metinlerde olayların yaşandığı zamana “maceranın kendi zamanı” denir.⁴⁸ Kronolojik olsun ya da olmasın olayın başlama ve bitişine bakılarak ne kadarlık bir zaman dilimini kapsadığı tahmin edilebilmektedir.

Hâtûn Destânı’nda zaman tespitini yapmada yol gösterecek olay başlangıcı, Oğlan’ın kötü bir rüya görmesidir. Sonraki olaylar kronolojik olarak ilerlemektir. Olay akışında zaman kesmelerine ya da zaman sıçramalarına yer verilmemektedir. Olayın bitişi Anne ve Oğlan’ın Allah’ın emriyle eski sağlıklarına kavuşmalarıdır. Başlangıç ve bitiş olayları dikkate alınarak olay örgüsünün ne kadarlık bir zaman diliminde geçtiğini tahmin etmek mümkündür. Olayın bir de yazma zamanı vardır. Yazma zamanı anlatılan olayların ne zaman yazıldığıdır. Metindeki dil özelliklerine, söz varlığına ve kişilerin olaylarla ilgili bakış açılarına bakılarak yazma zamanının tespit edilmesi mümkündür.

Kıssada olayın başlangıç zamanı Alkame’nin eşinin Alkame’nin hastalığını Hz. Peygamber’e bildirmesidir. Olayın bitiş zamanı ise Alkame’nin kelime-i şehâdet getirdikten sonra vefat etmesidir. Başlangıç ve bitiş olayları arasındaki olaylara bakılarak bütün olayın ne kadarlık bir zaman diliminde gerçekleştiği tahmin edilebilmektedir. Kıssadaki olaylar da Hâtûn Destânı’ndaki olaylar gibi kronolojik bir sıra takip etmektedir. Zamanda sapmalar yoktur.

5. DİL VE ANLATIM

Edebiyatı diğer güzel sanatlardan ayıran en belirgin özellik kullanılan malzemenin dil olmasıdır. Dil yazarın eserini oluşturması esnasında yazara yardımcı olurken yazar da dilin gelişimine katkıda bulunmaktadır. Yazar unutulmaya yüz tutmuş kelime ve kavramları kullanmakta, bunların kalıcılığını sağlayarak nesillere aktarımında aracı olmaktadır.⁴⁹

Manzum dinî hikâyeler halka İslam’ı sevdirmek ve tanıtmak amacıyla yazılan eserlerdir. Amaç dinî-tasavufî öğretileri yaymak olduğu için kullanılan dilin arı bir Türkçeye sahip olmasına dikkat edilmektedir.⁵⁰ Manzum dinî hikâyelerde kullanılan dilin nesre yaklaştığı görülmektedir. Okuyucunun nasihatler yoluyla ders almasını sağlama, çeşitli hikmetlere ulaştırma, ruhu kirden pisten arındırma ve anlatılanların açık bir şekilde anlaşılmasını sağlama isteği bu durumu meydana getirmektedir.

48 - Narlı, “Romanda Zaman ve Mekân Kavramları”, 92.

49 - Mustafa Balcı, “Hiçbiryer Romanında Dil, Üslup ve Anlatım Özellikleri”, *Belleten* 58/1 (2010), 170.

50 - Namık Aslan, “Manzum Dinî Hikâyeler ve Kirdeci Ali’ye Ait Olduğu Söylenen İki Hikâye Metni (Güvercin ve Geyik Destanları)”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1/20 (2006), 189-190.

Yaşanan olaylar gerçek hayattaki olaylara dayansa bile manzum hikâyeler edebî metin olmaları nedeniyle kurmaca olarak ortaya çıkmaktadır. Kıssa sanatında ise olayın genellikle gerçek ya da yaşanmış olmasına dikkat edilmektedir.⁵¹ Dolayısıyla kurmaca metinlerle gerçek olayların anlatıldığı metinlerde kullanılan dil ve üslup farklılık arz etmektedir.

Manzum hikâyelerin ana öğelerinden biri tasvirdir. Hâtûn Destânı'nda da tasvir ögesine yer verilmektedir. Hikâyenin başında Anne ve Oğlan'ın durumlarına yönelik verilen bazı tasvirler buna örnektir. Tasvirin sıkça yapılması nesre yaklaşan bir dil ortaya çıkarmaktadır. Dilin nesre yaklaştıkça sadeleşmesi beklenirken ahlaki ve manevi duyguların verilmesi, dilin romantizmden kopmasını engellemektedir. Bu da nesre yakın şiirsel bir dil oluşmasını sağlamaktadır.

Kıssaya bakıldığında yaşananların gerçeğe dayalı olduğu düşüncesiyle tamamen olaya odaklanıldığı görülmektedir. Dolayısıyla dil gerçek hayatın seyri içerisindeymiş gibi karşımıza çıkmaktadır. Ders verme, nasihat etme ve olayı olduğu gibi anlatma amaçları söz konusu olduğu için kullanılan ifadeler, cümleler kısa ve kesindir. Cümlelerde herhangi bir duygu tonu söz konusu değildir. Çeviri bir metin olduğundan, kıssada kullanılan kelimelerin ek, kök ve ses olayları bakımından tahlili yapılamamaktadır. Çeviri eserlerin dil incelemesi ancak anlaşılabilirlik ve akıcılık gibi dil ve üslup özellikleri üzerinde yapılabilmektedir.

Hâtûn Destânı ses olayları bakımından eski Anadolu Türkçesi'nin dil özelliklerini göstermektedir. Mevcut nüshaların hepsi bu şekildedir. Dil özelliklerinin değerlendirilmesiyle ilgili olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yazma Eserler Kütüphanesi'ndeki nüsha örnek olarak kullanılmaktadır. Nüshada geçen “eydür (15), yavuz (22), diremezüm (26), itmek [ekmek] (28), kelecı (30), oğlan (31), ırte (34), kamu (39), uş (43), ayırık (47), ayrug (48), göyüندی (54), yavlak (71), yetirdiler (72), tamu (81), kardaşunuz (84), yayak (85), Çalab (92), yigirmi (93), taşra (102), sımadı (103), kankı (111), koçdı (113), söyündür (125) ve omça (126)” gibi kelimeler eski Anadolu Türkçesine ait kelimelerdir.

Metinde dile bağlı olarak oluşan ses olaylarıyla ilgili olarak da şu örnekler verilebilir: *e – i değişimi*: **di**mez (4), **virmiş** (8), **gice** (12), **düşerem** (20), **iderem** (21), **niden** (21), **girü** (25), **giçer** (61); *ı (i) – u (ü) değişimi*: **satun** (1), **tutmuş** (2), **görekli** (8), **bülir** (10), **uykusı** (12), **oldı** (15), **yalvaruram** (20), **karşu** (24), **kayusı** (29), **kapu** (96); *ö – e değişimi*: **tevbe** (22); *t – d değişimi*: **turamadı** (14), **düşde** (18), **bakdım** (25), **süid** (47), **kesdiler** (51), **tamarı** (107); *p – b değişimi*: **virüb** (1), **aceb** (18), **kabkara** (19), **öbdi** (94); *g – ğ değişimi*: **beg** (20), **buyrugın** (48), **yigitliğime** (79); *k – g değişimi*: **kesmege** (36), **yüregi** (107); *ünsüz düşmesi*: **ko-y-maz** (4), **v-urardı** (7); *fıilimsiler*: **çıkaraşı** (23), **tutuşuban** (78); *şahıs ekleri*: **turamazın** (17), **varamazın** (17), **olmayayın** (45); *zaman ve kip ekleri*: **yürürdi** (9), **turgıl** (15), **tutam** (30), **bulmayasın** (66), **olısar** (135).⁵²

Edebî metinlerin tahlilinde göz önünde bulundurulmuş kriterlerden biri de anlatımdır. Anlatım, içinde bakış açısı ve anlatım teknikleri gibi başlıkları bulundurmaktadır. Bunlar birbirine bağlı unsurlardır. Anlatıcı olayı fark edip anlatmaya başladığında kurgulama da başlamaktadır. Kurgulamayla birlikte anlatıcı; şahıslar, zaman ve mekân unsurlarını kapsayan bir bakış açısı geliştirmek durumundadır. Bakış açısı aynı zamanda sözü edilen unsurların şekillenmesini sağlamaktadır. Anlatıcı, bakış açısına bağlı olarak metin içerisinde bir ya da birden fazla anlatım tekniği geliştirebilmektedir.

Hâtûn Destânı'nın yaklaşık ilk yirmi beytinde Anne ve Oğlan'ın betimlemeleri yapılmaktadır (kişi tanıtmı tekniği). Anne ve Oğlan ayırt edici yönleriyle betimlenmektedir. Betimlemeler tamamen dışa dönüktür. Anlatıcı olanı biteni gözlemek, izlemek ve okuyucuya yansıtmakla yetinmektedir. Gözlemci bakış açısını kullanan anlatıcı, aktarımda üçüncü tekil şahıs ağzını kullanmaktadır. Bundan dolayı olaylara müdahil olma durumu söz konusu değildir. Hikâyenin ilerleyen beyitlerinde klasik olay anlatım tekniğinin kullanıldığı görülmektedir. Olaylar oluş sırasına göre anlatılırken anlatıcının olayları yönlendirmek istemesi söz konusudur.

Daha önce ifade edildiği gibi kıssalar gerçek olaylara dayanan metinlerdir. Dolayısıyla kıssada anlatıcı sadece gözlemcidir. Olanı biteni olduğu gibi aktarmaktadır. Olaylara müdahil olması söz konusu değildir.

51 - Muhittin Uysal, “Bazı Hadis Kıssaları Üzerine Mülâhazalar”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22/22 (2006), 36.

52 - Bahtiyaroğlu, “Haza Dâstân Anasının Gözüni Çıkaran”, 1665-1673.

Gözlemci bakış açısıyla hareket ederken sahneleme tekniğini kullanmaktadır. Okuyucu ile eser arasına gir-meyerek ilginin eserdeki olaylar üzerine yoğunlaşmasını sağlamaktadır.

6. ANA DÜŞÜNCE

Bir edebî metinde verilmek istenen düşünceye ve mesaja ana düşünce denmektedir. Edebî metinde bir-den fazla düşünce olabilmektedir. Ancak ana düşünce tektir. Ana düşünce metin içerisinde herhangi bir yerde bulunabilmektedir. Genelde cümle olarak verilen ana düşünce genelden özele doğru oluşturulan me-tinlerde başta, özelden genele doğru ilerleyen metinlerde sonda yer almaktadır.

Hâtûn Destânı'nda ve kıssada ana düşüncenin metnin sonunda verildiği görülmektedir. Ana düşünce-lerin aynı oluşu Hâtûn Destânı'nın Alkame Kıssası'na dayalı olarak oluşturulduğunu ortaya koymaktadır. Kıssada ana düşünce hadiste belirtilmekte ve konu nihayete erdirilmektedir. Hâtûn Destânı'nda ise ana düşünce nüshalara göre son beyitte ya da son beyitten birkaç beyit önce verilmektedir:

*Çagırırılar ata ana gönlün yıkan kişi
Âhiretde şöyle olısar işi⁵³
Vay ana ata ana uran kişi
Âhiretde dişvâr olısar işi⁵⁴
Ana ata gönlini yıkan kişi
Ahiretde rüsvay olısar işi⁵⁵
Ahretde şöyle olıсарdur işi
Ahret gerekse bunda sen iy kişi⁵⁶*

SONUÇ

Hız. Peygamber döneminde ve sonrasında yaşanmış hadiselerle dayalı olarak yazılan birçok manzum dinî hikâye oluşturulmuştur. Hâtûn Destânı başlıklı manzum dinî hikâye de bunlardan biridir. Eserde Hız. Peygamber zamanında yaşamış olan ve Oğlan diye tanıtılan bir şahıs ile annesinin başından geçen olaylar anlatılmıştır. Hâtûn Destânı ile Hız. Peygamber zamanında yaşanmış bir olaya dayalı olan Alkame Kıssası arasında benzerlikler olup Hâtûn Destânı'nın bu kıssadan hareketle yazıldığı söylenebilir. Olayın anlatıldığı kıssa Zehebî'nin *el-Kebâir* isimli eserinden alınmış olup kıssa ile Hâtûn Destânı karşılaştırılmıştır. Karşı-laştırma sonucunda tespit edilen benzerlikler ve farklılıklar şu şekildedir.

BENZERLİKLER

- Hazreti Peygamber ve Anne her iki metinde de yer almıştır.
- Metinlerde Alkame ve Oğlan'ın dindarlığından bahsedilmiştir.
- Alkame ve Oğlan'ın annelerini üzmesi durumu vardır.
- Kıssada ve hikâyede Anne ilk başta evladını affetmek istememiştir.
- Hazreti peygamber her iki metinde de suçlu evladın ateşe atılacağını söylemiştir.
- Metinlerde Alkame ve Oğlan'nın yakılması için ateşin hazırlanması emri verilmiştir
- Her iki metinde de anne hakkının gözetilmesi gerektiği mesajı vardır.

53 - Bahtiyaroğlu, "Haza Dâstân Anasının Gözüni Çıkaran", 1673.

54 - Köktekin, "Eski Anadolu Türkçesi ile Yazılmış Hatun Destanı ve Dili", 18.

55 - Taşkesenlioğlu, "Mevlitlerin Anonim Bölümlerinden Olan Hâtûn Destanı ve Yeni Tespit Edilen Bir Nüsha Üzerine Değerlendirmeler", 30.

56 - Fidan, "BY7890/4 Numaralı Mecmuanın Transkripsiyonlu Metni ve İncelemesi", 188.

FARKLILIKLAR

- a) Kıssada Alkame'nin ismi verilirken, Hâtûn Destânı'nda Alkame'den Oğlan diye bahsedilmiştir.
- b) Kıssada Alkame'nin annesini üzdüğü belirtilirken, Hâtûn Destânı'nda annesinin gözünü çıkardığı ifade edilmiştir.
- c) Alkame kıssada hasta yatağında can çekişmektedir. Hâtûn Destânı'nda ise eli ayağı kesilmiş ve deveye bindirilerek Ka'be civarında gezdirilen biri olarak gösterilmiştir.
- d) Kıssada Hz. Peygamber, Alkame'nin yakılmasını söyledikten sonra Anne, evladını affetmiştir. Hâtûn Destânı'nda ise Anne Hz. Peygamber'e rağmen ilk etapta oğlunu affetmemiştir.
- e) Kıssada Alkame'nin içinde bulunduğu durumdan kurtulması için Alkame'nin karısı Hz. Peygamber'den ricacı olurken, Hâtûn Destânı'nda bu görevi Hz. Hasan ve Hüseyin üstlenmiştir.
- f) Kıssada Alkame'nin ateşe atılması söylemde kalırken, Hâtûn Destânı'nda Oğlan'ın ateşe atılması gerçekleşmiştir.
- g) Kıssada Anne, Hz. Peygamber'in çağrısı üzerine Alkame'yi affederken, Hâtûn Destânı'nda Oğlan'ın affedilmesinde Hz. Peygamber'in torunları Hz. Hasan ve Hüseyin etkili olmuştur.
- h) Kıssada Anne Alkame'yi affederek Alkame'nin ruhunu teslim etmesine vesile olurken, Hâtûn Destânı'nda Anne hem Oğlan'ı affetmiş hem de ateşte yanan oğlunu korumak için ateşe atlamıştır.
- ı) Hâtûn Destânı'nda Allah ateşte yanan Oğlan ve annesini korumak için kuşlara ateşi suyla söndürmelerini emretmiştir. Annenin gözü Allah tarafından geri verilmiştir. Ayrıca Oğlan eline ayağına kavuşarak iyileşmiştir. Kıssada Alkame affa uğradıktan sonra kelime-i şehadet getirip can vermiştir.
- i) Hz. Peygamber kıssada ateşin yakılması görevini Bilal'e verirken, Hâtûn Destânı'nda bu görevi Hz. Ali üstlenmiştir.

Konuyla ilgili rivayet edilen kıssaya bakıldığında kısaca anne ve baba hakkının gözetilmesi gerektiği belirtilmiştir. Kıssalar gerçeğe dayalı metinler olarak kabul edildiği için olay, şahıs kadrosu, mekân ve zaman unsurlarının da gerçek olduğu kabul edilmiştir. Bu durum Hâtûn Destânı'nda duygusal ve trajik bir şekilde aktarılmıştır. Anlatıcı, olay dışında kalmayarak yönlendirmeler yapmış ve hikâyeyi kurgusal olarak meydana getirmiştir.

Konu ile ilgili karşılaştırma yapılırken ortak bir değerlendirme ölçütü olması gerektiği düşünülmüş, roman ve hikâye gibi anlatıma dayalı metinlerde kullanılan inceleme metodu tercih edilmiştir. Bu münasebetle olay örgüsü, şahıs kadrosu, mekân, zaman ile dil ve anlatım başlıkları üzerinden hareket edilmiştir. İlâveten ana düşünce de bir değerlendirme başlığı olarak kullanılmıştır. Bu başlıklar üzerinden karşılaştırmalı bir değerlendirme yapabilme imkânının olduğu görülmüştür. Dil ve anlatım başlığı altında yapılan değerlendirmede zorluklar yaşanmıştır. Değerlendirdiğimiz kıssa çeviri olduğu için dil ve anlatım bakımından kıssayla ilgili karşılaştırmalı tam bir değerlendirme yapılabilmesi mümkün olmamıştır.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel. *Müsned*, nşr. Müessesetu'r-Risâle. c. 32. Beyrut: 2001.
- Aktaş, Şerif. "Edebî Metin ve Özellikleri". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* S. 39 (2009), 187-200.
- Argunşah, Mustafa. *Kirdecî Ali Kesikbaş Destanı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.
- Artun, Erman. *Dinî-Tasavvufî Halk Edebiyatı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006.
- Aslan, Namık. "Manzum Dinî Hikâyeler ve Kirdecî Ali'ye Ait Olduğu Söylenen İki Hikâye Metni (Güvercin ve Geyik Destanları)". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/20 (2006), 189-207.
- Aytaş, Gıyasettin. "Edebî Türlerden Yararlanma". *Millî Eğitim* 34/169 (2006), 261-275.
- Bahtiyaroğlu, Alper. "Manzum Bir Halk Hikâyesi: Haza Dâstân Anasının Gözünü Çıkaran (Dil İncelemesi-Metin)". *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi* 6/38 (2019), 1656-1674.
- Balcı, Mustafa. "Hiçbiryer Romanında Dil, Üslup ve Anlatım Özellikleri". *Belleten*, 58/1 (2010), 165-182.
- Beyhâkî. *Şuabu'l-İmân*. nşr. Mektebetu'r-Rüşd. c.10. Riyad: 2003.
- Beyhâkî. *Delâilu'n-Nübuvve*. nşr. Daru'l-Kutubu'l-İlmiye. c. 6. Beyrut: h.1405.
- Çavuşoğlu, Mehmed. "Fatih Sultan Mehmed Devrine Kadar Osmanlı Türk Edebî Mahsullerinde Muhtevânın Tekâmülü", *Kubbealtı Akademi Mecmuası* 11/2 (1982), 31-43.
- Çelebioğlu, Âmil. *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: MEB Yayınları, 1. Basım, 1998.
- Çelebioğlu, Amil. *Türk Edebiyatı'nda Mesnevi (XV. yy. 'a kadar)*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1999.
- Çıkla, Selçuk. "Şiir ve Hikâye Çevresinde Oluşan İki Tür: Manzum Hikâye ve Öykü-Şiir". *Türklük Bilimi Araştırmaları* S. 25, (Bahar 2009), 51-85.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*. Ankara: Aydın Kitabevi, 1995.
- Elçin, Şükrü. *Türk Dilinde Destan Kelimesi ve Mefhumu Halk Edebiyatı Araştırmaları I*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1997.
- Fidan, Mustafa. *Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'ndeki BY7890/4 Numaralı Mecmuanın Transkripsiyonlu Metni ve İncelemesi (75b-145b)*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.
- Harâitî (Muhammed b. Cafer b. Muhammed b. Sehl el-Harâitî es-Samirrâî), *Mesâviu'l-Ahlâk ve Mezmûmiha*. nşr. Mektebetu's-Sevda. Cidde: 1992.
- İbnu'l-Cevzî (Abdurrahman b. Ali b. Muhammed b. Ali b. el-Cevzî). *el-Mevduât*. el-Mektebetu's-Selefiye. c. 3. Kahire: 1966.
- Kandemir, Mehmet Yaşar. "Hadis". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 15/27-64. Ankara: TDV Yayınları, 1997.
- Kavaz, İbrahim. "Tarihselcilik Anlayışı ve Tarihî Romanlarda Gerçeklik Üzerine Bir Değerlendirme", *Bilig* S. 63 (2012), 93-110.
- Kazvinî (Abdülkerim b. Muhammed b. Abdülkerim Ebu'l-Kasım er-Râfiî el-Kazvinî). *et-Tedvîn fî ahbâri Kazvîn*. nşr. Daru'l-Kutubu'l-İlmiye. c. 2. Beyrut: 1987.
- Köktekin, Kâzım. "Eski Anadolu Türkçesi ile Yazılmış Hatun Destanı ve Dili". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* S. 12 (1999), 1-29.
- Köprülü, M. Fuad. *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Ötügen Yayınları, 2. Basım, 1980.
- Kumartaşlıoğlu, Satı. *Manzum Dinî Hikâyeler –Bir Mecmua Örneğinde-*, Konya: Palet Yayınları, 2017.
- Kumartaşlıoğlu, Satı –Marttin, Volkan. "Hatun Hikâyesi Örneği İle Manzum Dini Hikâyelerde Öğüt", Vasiyet ve Öğüt, haz. Emine Gürsoy Naskali, İstanbul: Libra Yayınları, 1. Basım 2018.
- Kuzudişli, Ali. "Hadis Terimi Hakkında". *Hadis Tetkikleri Dergisi* 11/1 (2013), 155-170.
- Levend, Agah Sırrı. "Divan Edebiyatında Hikâye". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten* C. 15 (1967), 71-117.
- Levend, Agah Sırrı "Dinî Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten* C. 20 (1972), 35-80.
- Narlı, Mehmet. "Romanda Zaman ve Mekân Kavramları". *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5/7 (2002), 91-106.
- Orkun, Hüseyin Namık. *Eski Türk Yazıtları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1994.
- Sağlık, Şaban. "Mehmet Âkif'in Şiirlerindeki Hikâye Unsurları". *Hece (Mehmet Âkif Ersoy Özel Sayısı)* S. 133 (2008), 362-393.
- Semerkandî (Ebü'l-Leys İmâmü'l-Hüdâ Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhim es-Semerkandî), *Tenbihu'l-Gâfilin*. nşr. Mektebetu'l-İman Mansura: 1998.
- Söylemez, Mehmet Mahfuz. *Dâstân-ı İbrahim Edhem, Dâstân-ı Fatıma, Dâstânı Hâtûn*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- Taşkesenlioğlu, Lokman. "Mevlitlerin Anonim Bölümlerinden Olan Hâtûn Destanı ve Yeni Tespit Edilen Bir Nüsha Üzerine Değerlendirmeler". *Uluslararası 19 Mayıs Multidisipliner Çalışmalar Kongresi*. ed. Hanhasan oğlu Hasanağa Ramazanlı vd.. 20-32. Samsun: İksad Yayınları, 2019.
- Tekin, Talat. *Orhun Yazıtları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2010.

- Ukeylî (Ebu Cafer Muhammed b. Amr b. Musa b. Hammad el-Ukeylî el-Mekkî). *ed-Duafau'l-kebîr*. nşr. Dâru'l-Kutubu'l-İlmiye c. 3. Beyrut: 2014.
- Uysal, Muhittin. "Bazı Hadis Kıssaları Üzerine Mülâhazalar". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*" 22/22 (2006), 33-58.
- Yüce, Sefa. "Edebiyatta Gerçekçilik ve Alımlama Estetiği", *Söylem Filoloji Dergisi* 1/2 (2016), 105-117.
- Zehebî (Şemseddin Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî), *el-Kebâir*. nşr. Daru'n-Nedveti'l-Cedide. Beyrut: 2006.

EXTENDED ABSTRACT

There are many literary works in Turkish literature that take their subject from real life. After the acceptance of Islam by the Turks, it is seen that religious stories in verse, which were created with the influence of the religion of Islam and the Iranian tradition, based on some events that occurred during the spread of Islam. It is thought that the religious story in verse, which is generally known as the Hâtûn's Epos, takes its subject from a story that took place in the time of the prophet. In this study, a comparative evaluation of Hâtûn's Epos and Alkame Parable is made in terms of text.

It is inevitable for literary texts such as stories and novels to contain some fictional elements by passing through the imagination of the author. In the process of formation, there is such a situation religious stories in verse. Although religious stories in verse are written in the form of poetry, they contain features such as plot, time, place, character, language and expression used in novel and story analysis. It is possible to see the same elements in texts that are far from fiction and contain stories based on real events. In this study, a comparative evaluation is made in terms of the titles mentioned between the Hâtûn's Epos and the Alkame Parable, although they contain different features.

There are more than one copy of the religious story in verse, which is discussed under the general title of Hâtûn's Epos. Although the number of couplets in these copies is not very different, they are not equal. In the study, more than one copy is used to reveal a concrete evaluation. In determining the Alkame Parable, he said, "Oh Muhajirs! Oh Ansar! Whoever puts his wife above his mother, the curse of Allah is upon him. It is based on the hadith that his other worships and good deeds are of no use to him, they are not accepted. In the examination, it is seen that the parable given in the study emerged from an event involving a person named Alkame, Alkame's mother and the Prophet. This parable, which is included in some of the hadith books, is discussed in more detail in Zehebî's book *el-Kebâir*. Therefore, the text in this book is preferred.

In this study, which is discussed in the context of the titles and techniques used in the analysis of the novel and the story, it is seen that both texts were written according to the single-chain plot technique in terms of plot, but due to the bifurcations in the main event, the situation of multi-chain plots also occurred. The mother of Alkame and the Prophet, who are in the personal staff, are characters in the texts; persons such as Alkame, the four caliphs, Hasan and Hüseyin, Bilal-Suheyb-Ammar and Alkame's spouse play a role as a type. In the verse religious story, the place is given as the city of Ka'ba and the sanctity of the place is highlighted. In the story, there is an open space and there is a place where Muslims from Medina and Mecca are together. In the analysis made in terms of time, it is seen that the beginning and the end of the time in both texts are based on the event, based on this, it is possible to estimate how much time period the event covers, and there are no deviations in the chronological time. However, it is not clear when the events started and ended. In parable, it is not possible to make a linguistic analysis on the text because the translation is a text. However, in the narration of the story, the sentences are used in a short and precise way, away from emotionality. There are linguistic features of the old Anatolian Turkish in the verse religious story. In the text, which also includes ancient words, descriptions that will support the narrative are included, the text is approached to prose and a didactic style is displayed. In the examination made in terms of the main ideas of the texts, the main idea is conveyed in the last part of both texts. While the main idea of the story is given in the hadith, the main idea of the verse religious story is given in the last couplet or a few couplets before the last couplet in the copies.

In this study, it is aimed to show that the events in the Hâtûn's Epos are based on the Alkame Parable and that a comparison can be made between the two texts by using the analysis techniques in the novel and story. As a result of the evaluation, it was seen that there were some similarities and differences between the two texts. It has been determined that the main event in both texts is the same, but there are changes in the side events. In addition, it has been concluded that such texts can be evaluated by using analysis techniques in novels and stories.